

JAN JANÁK

NÁVRH MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO ZŘÍZENÍ Z ROKU 1848 O SLOŽENÍ ZEMSKÉHO SNĚMU

Jedním ze zemských sněmů ve starém Rakousku, které se v roce 1848 sešly a vypracovaly návrh zemského zřízení, byl i moravský zemský sněm v Brně,¹ složený z 58 virilistů, jimiž byli majitelé statků a velkostatků a představení klášterů, 18 poslanců za venkovské statky měst, pěti poslanců za univerzitu v Olomouci, 77 poslanců za města a 108 poslanců za venkovské obce.² Podnětem pro vypracování zemského zřízení se stala nóta ministra vnitra z 5. června 1848 v souvislosti se svoláním říšského sněmu na 26. června, podle níž měla být úlohou tohoto sněmu porada o dalším uspořádání monarchie.³ Nóta byla přikázána komisi zemského sněmu pro petice a stížnosti k podání zprávy a jako referent ji přečetl v plénu 20. června rytíř Petr Chlumecký, který byl virilním členem zemského sněmu z titulu vlastnictví statku Řikovice. Protože sněm považoval vypracování návrhu zemského zřízení za svůj nejdůležitější úkol, zvolil k tomuto účelu již 20. června třicetičlennou komisi⁴ a 26. června ji posílil o dalších deset členů.⁵

¹ Srov. Hugelmann, Karl: *Die österreichischen Landtage im Jahre 1848, III, Teil*, in: Archiv für österreichische Geschichte, Bd. 115, 1. Hälfte, Wien 1940, str. 24—221 (o projednávání moravského zemského zřízení srov. str. 84n).

² Seznam členů a poslanců moravského zemského sněmu srov. Dvořák, Jindřich: *Moravské sněmování roku 1848—49*, Telč 1898, str. 247—253. Projednávání zemského zřízení srov. na str. 165n. Zemskými sněmy roku 1848 se víceméně zabývají: Macůrek, Josef: *Rok 1848 a Morava*, Brno 1948; Mezník, Antonín: *Poslední zasedání stavovského sněmu na Moravě roku 1848*, Praha 1877; Traub, Hugo: *Ohlas květnových událostí vídeňských na Moravě*, in: Pekařův sborník, II, Praha 1930, str. 396—404; t ý ž: *Jak došlo na „selský“ sněm moravský r. 1848*, in: Agrární archiv, IV/1917; Radimský, Jiří—Wurmová, Milada: *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*, Praha 1955; Sindelář, Bedřich: *O úloze lidových mas v revolučním dění roku 1848 na Moravě a ve Slezsku*, ČsČH, 4, 1956, str. 207—231, 388—417.

³ Srov. *Moravský sněmovní list obsahující jednání moravského sněmu zemského v sezeních od 31. května 1848 až do 24. ledna 1849*, Brno 1849, str. 78—79.

⁴ Její složení srov. *Mor. sněm. list*, str. 86.

⁵ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 92.

Zpravodajem této komise se stal Chlumecký, který přečetl v plénu 9. srpna návrh vypracovaný uvedenou komisí v prvním čtení a v souladu s jednacím řádem začalo být o návrhu jednáno teprve po třech dnech, tj. 12. srpna,⁶ kdy bylo zahájeno druhé čtení. Od této doby až do 20. září zabýval se sněm zemským zřízením skoro na všech sezeních.

Z celého jednání sněmu budeme věnovat pozornost pouze otázce, jaké představy byly vyjádřeny o dalším složení tohoto zákonodárského orgánu.

O zákonodárné moci začal zemský sněm rokovat 17. srpna, kdy přijal bez diskuse zásadu, že moravský zemský sněm bude sestávat z jedné komory. Rozsáhlá debata však vznikla při projednávání § 11/13, který stanovoval, že tato komora se skládá ze zástupců venkova, měst a zemské univerzity.

Jakub Strohal, poslanec za venkovské obce v okolí Olomouce, vystoupil s dotazem, co se rozumí pod pojmem venkov, a navrhl znění, že komora se zřizuje ze zástupců hospodářství, průmyslu a „zemského učitelstva“. Poslanec za venkovské obce Tomáš Čambala ze Strážnice chtěl i zastoupení vojenského stavu ve sněmu tím způsobem, že by se počet zástupců univerzity zmenšil o jednoho. Tomu odporoval poslanec za město Nový Jičín Josef Tempele poukazem na to, že vojáci pocházejí ponejvíce z venkova a tam se i vracejí, takže nemají zapotřebí vlastní zastoupení. Proti vytváření rozdílů mezi řemeslníky a sedláky, které spatřoval v návrhu Strohalově, vystoupil poslanec za město Uherský Brod Jan Nárožný.

Zásadnější charakter dostala diskuse vystoupením hraběte Egberta Belcrediho, člena sněmu z titulu vlastnictví panství Líšeň a Jimramov. Ten prohlásil, že je nutno brát ohled na celou zemi, ne však „na přání daleké minulosti“, a rozeznával dva způsoby zastoupení: podle počtu obyvatel nebo podle daňového censu. Předpokládal, že se nedá uskutečnit zastoupení podle tříd obyvatelstva, a proto se přikláněl k původnímu návrhu komise, aby totiž vždy na 20 tis. obyvatel se vysílal do sněmu jeden poslanec, přičemž požadoval o tomto návrhu tajné hlasování („hlasování cedulkami“). Proti starému stavovskému rozdělení, pro „čisté zastoupení lidu“ (do češtiny bylo překládáno jako národa) podle počtu obyvatel se vyslovil i majitel panství Blansko a Rájec kníže Hugo Salm, požadující rovněž tajné hlasování, kdežto poslanec za venkovské obce Tomáš Čambala, reprezentující českou stranu, navrhoval postupovat v tomto případě podle zásad vyslovených o říšském sněmu.

Tím se vytvořily dva základní tábory, z nichž jeden požadoval odstranění všech dřívějších rozdílů mezi stavy a „čisté zastoupení lidu“, kdežto poslanci za města (ne však všichni) trvali na jejich privilegovaném postavení. Tak poslanec za město Fulnek Anton Thiery vystoupil s tím, že zastoupení podle počtu obyvatel je sice nejspravedlivější, ale škodlivé, neboť sedlák není ještě s to posuzovat otázky týkající se umění, vyššího průmyslu a obchodu, podobný postoj zaujímal i poslanec za město Brno Anton Haberler a poslanec za město Jihlavu dr. Franz Judex, který zdůrazňoval, že nejde o staré stavovské zastoupení. Vyškovský syndik František

⁶ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 203.

Jiříček, zvolený za toto město, se sice vyslovil pro návrh komise, avšak zastoupení podle počtu obyvatel se podle něho zatím nedalo provést, a podobný názor projevil i poslanec za město Znojmo Michal Ernst.

Pro návrh Belcrediho a Salma se naopak vyslovil poslanec dr. Jan Dvořáček,⁷ rovněž zastupující velkostatek, který vyzvedl, že tento návrh pochází ode dvou statkářů, a to největších, kteří již mnoho obětovali (Salm jako předseda stavovského sněmu) a nyní tak horlivě bojují pro rovnost zastoupení lidu. Zdálo se mu ale podivné, že by tři tisíce měšťanů se mohlo rovnat dvaceti tisícům obyvatel venkova, jak vyplývalo z návrhu komise.

Rozjitzření způsobilo vystoupení Chlumeckého, který prohlásil, že v zastoupení tříd nejsou pojištěna práva lidu, a proto ani on, ač zpravodaj komise, nemůže pro její návrh hlasovat, neboť takovým zastoupením zájmů se vytvoří dva tábory, dvě nepřátelské strany, a takové zastoupení je proti demokratické zásadě a proti všemu pořádku, neboť může být zdrojem ustavičné revoluce, protože utlačená strana nebude trpět předností strany druhé. Mezi poslanci za města nastalo poté náramné pobouření, tito poslanci žádali, aby se řečník vrátil k pořádku a nedovolili mu v řeči pokračovat, až předsedající prohlásil, že bude nucen sezení ukončit. Chlumecký se po utišení ospravedlňoval, že nechtěl říci nic urážlivého, nýbrž jen poukázat na škodlivost zastoupení tříd. Navrhl, aby se § 11 vynechal a místo § 12 aby byla věta „deset tisíc obyvatel pošle vždy jednoho poslance“.

V pokračující diskusi se vyslovil pro zastoupení podle počtu obyvatel poslanec za venkovské obce na Třebíčsku a Budišovsku Matěj Toufar a rovněž majitel pernstejnského panství hrabě Vladimír Mitrovský, který řekl, že 13. až 15. březnem ztratila stará práva svou platnost a nyní, když se vydobyla svoboda, chce zase jeden stav, totiž města, vytvořit nová privilegia. Jeho slova, jimiž se přihlásil k návrhu Chlumeckého, byla doprovázena pochvalou.

Smíření obou protikladných směrů bylo smyslem vystoupení dr. Johanna Koppela, poslance za olomouckou univerzitu, a to za její právnickou fakultu, jehož volbu za předsedu moravského zemského sněmu potvrdil císař nejvyšším rozhodnutím z 25. srpna.⁸ Koppel konstatoval, že musejí být zastoupena města i venkov, města označil za sídla vzdělanosti, přičemž nechtěl zlehčovat ani selský stav — tento pokus o sblížení rozcházejících se stanovisek byl přijat „náramnou pochvalou“ — na Koppelův projev reagoval hrabě Mitrovský a Koppel prohlásil, že se nechtěl

⁷ V zemském sněmu zasedal jednak Filip Dvořáček, který zastupoval města Podivín a Tišnov, jednak dr. Jan Dvořáček, dvorní advokát ve Vídni, člen zemského sněmu jako majitel panství Mařfž.

⁸ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 274. Poměrně rozsáhlý životopis dr. Johanna Koppela uveřejňuje H u g e l m a n n, K.: c. d., str. 217—218. Z poslanců, kteří se účastnili debaty o zemském zřízení, jsou zde ještě údaje o Egbertu Belcredim, ryt. Petru Chlumeckém, Christianu d'Elvertovi, dr. Franzi Mandelblühovi, hraběti Vladimíru Mitrovském, knížeti Hugo Karlu Salmovi, svob. pánu Vojtěchu Widmannovi a o rytíři Karlu Wojkowském.

dotknout ani velkostatkářů. Sezení trvající už přes šest hodin bylo potom na návrh poslance Jiříčka přerušeno.⁹

Jednání o zmíněném paragrafu pokračovalo 21. srpna vystoupením poslance za město Olomouc, advokáta dr. Franze Mandelblüha. Ten argumentoval, že březnové dny — 13. až 15. — ve kterých dosáhli všichni rovného práva, nezpůsobila ani vláda šlechty, ani venkovský lid, nýbrž města a univerzita. Bez nich bychom ještě neměli stejného oprávnění — pokračoval Mandelblüh — a mimoto nastal ještě 15. a 26. květen, kdy hájily svobodu proti každému bažení po zpátečnictví zase jen města a univerzita. V zemském sněmu bylo proto zapotřebí takového zastoupení, aby byl zabezpečen proti všelijakému zpátečnictví.

Rytíř Josef Laminet, člen sněmu jako majitel statku Rantířov, navrhl rozdělit obyvatelstvo na dvě třídy: městskou a venkovskou, přitom venkov by měl vysílat jednoho poslance na 20 tis. obyvatel a města na 15 tis. obyvatel. Proti tomu poslanec za město Holešov Tomáš Prusinovský navrhl, aby sněm byl sestaven ze dvou třetin zástupců venkovských obcí, z jedné třetiny zástupců měst a ze tří zástupců univerzity. V této souvislosti místopředseda zemského sněmu Josef Cibulka, zemský rada a poslanec za město Boskovice, spatřil nebezpečí tohoto návrhu a konstatoval důležitou skutečnost, která byla nepochybně i jedním z důvodů prudkého odporu moravských měst proti rovnocennému zastoupení venkova, že totiž při zastoupení podle počtu obyvatel by slovanský živel obdržel na zemském sněmu převahu nad živlem německým.

Pro zastoupení na zemském sněmu podle počtu obyvatel vystoupil opětovně hrabě Egbert Belcredi a odsoudil odvolávání se na nejvyšší dopis z 18. března, které v diskusi zaznělo, jako zcela nepřiměřené, protože pojednával o rozšíření tehdejších stavů. Moravští stavové vyzvali jednomyslně ale už tehdy i rolnický stav k zastoupení na sněmu. Nyní se proto nejedná o starých stavech, nýbrž o novou, 15. březnem započatou dobu. Odsoudil rovněž tezi o zprostředkování mezi národnostmi, která se také v diskusi objevila, a pravil, že každý, buď Slovan nebo Němec je Moravánem, a ti spojení svazkem bratrství nepotřebují žádné prostřednictví, což bylo přijato s pochvalou. Dr. Koppel ještě zdůvodňoval nutnost zastoupení olomoucké univerzity na sněmu.

Sněm poté za přítomnosti 141 poslanců rozhodl hlasovat veřejně o otázce, zda má být přijato zastoupení podle počtu obyvatel. Tento návrh však byl velkou většinou odmítnut a rovněž velkou většinou byl přijat návrh komise, podle něhož § 12 zněl: „Toto zastoupení stane se následujícím způsobem: a) venkovské obce pošlou vždy na 20 tis. obyvatel jednoho poslance, b) každé město s nejméně 3 tis. obyvatel pošle jednoho a za každých 9 tis. obyvatel přes to opět jednoho poslance. Města s 2 tis., ale pod 3 tis. obyvatel obešlou vždy dvě dohromady jednoho poslance, c) univerzita zemská obešle 3 poslance“.

K tomu byly podány dva návrhy: rytíř Josef Laminet navrhl, aby venkov obesílal jednoho poslance na 20 tis. obyvatel a města na 15 tis. oby-

⁹ Srov. *Mor. sněm. list.*, str. 226—230.

vatel, kdežto univerzitě nemělo zastoupení příslušet, poslanci Uhlíř a Jan Mucha (ten zastupoval venkovské obce na Olešnicku) chtěli, aby jeden poslanec připadal bez rozdílu na 10 tis. obyvatel. Poslanci Bloch¹⁰ a Tomáš Prusinovský, zvolený za město Holešov, stáli za svými dřívějšími návrhy vycházejícími z obavy, že by na zemském sněmu zasedalo až 180 poslanců. Z pozměňujících návrhů přijal sněm návrh poslance za město Hustopeče MDr. Antona Wilsdorfa, a to 90 ku 51 hlasům, který byl shodný s návrhem komise, jak je uveden výše, zvýhodňoval však poněkud venkovské obce, které neměly vysílat jednoho poslance na 20 tis., nýbrž na 15 tis. obyvatel. Wilsdorf zároveň vypočetl, že zemský sněm bude sestávat ze 103 zástupců venkovských obcí, ze 49 zástupců měst o ze tří zástupců univerzity, což byl poměr venkovských obcí k městům 2/3 ku 1/3.¹¹

Dne 15. září 1848 započalo třetí čtení návrhu zemského zřízení.¹² Ustanovení o jednokomorovém zemském sněmu nenarazilo stejně jako v případě druhého čtení na odpor, 16. září však započala opětovně rozsáhlá diskuse o složení sněmu.

Hrabě Egbert Belcredi vystoupil tentokrát s návrhem, aby jeden poslanec se volil vždy na 10 tis. obyvatel a v dalším, opětovaném rokování považoval za zcela zásadní otázku, zda bude totiž uskutečněno čisté zastoupení lidu nebo se uplatní zastoupení zájmů, jak bylo rozhodnuto ve druhém čtení. S Belcredim souhlasil opět hrabě Vladimír Mitrovský, kdežto dr. Johann Koppel byl proti, neboť by to podle jeho přesvědčení způsobilo svár a nespokojenost u zástupců měst.

Návrh Belcrediho byl však poměrně těsnou většinou hlasů 67 ku 63 zamítnut a sněm opětovně přijal návrh komise, podle něhož § 14/12 zněl tak, jak bylo uvedeno výše, s pozměňujícím návrhem Wilsdorfovým.

Tato znovu nastolená otázka však vyvolala opět rozsáhlou debatu, která o tomto jediném paragrafu probíhala ve dnech 16., 17. a 18. září. Její výsledky spolu s uváděnými argumenty se pokusíme shrnout.

Poslanci venkovských obcí požadovali jejich rovnocenné zastoupení s městy a poslanec za venkovské obce ze Strážnice Jan Čambala protestoval proti usnesení a požadoval, aby jeden poslanec připadal bez rozdílu na 20 tis. obyvatel a jak německá, tak i moravská (?) univerzita aby byly zastoupeny každá jedním poslancem. Pro tento návrh se vyslovili ve svých vystoupeních poslanec za venkovské obce na Třebíčsku a Budišovsku Matěj Toufar a Jiří Frebort z Březovic, zvolený rovněž za venkovské obce. Zvlášť ostrý projev v tomto duchu pronesl dr. Jan Dvořáček, zastupující velkostatek, který vycházel z toho, že pro všechny se žádá svoboda a rovnost, a tak jako již nebudou v zemském sněmu zvlášť zastoupeny velkostatky, tak také nemohou být zvlášť zastoupena města, neboť jinak by požadoval stejné právo i pro velkostatky. Označil za smutné, že města oddělují svůj prospěch od venkova, není to ale rovnost, nýbrž zvláštní spolek, který nevede k dobrému (jeho projev se setkal s odporem a bylo mu skákáno do řeči) a poslanec za venkovské obce Josef

¹⁰ V seznamu J. Dvořáka není uveden.

¹¹ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 237—241.

¹² Srov. *Mor. sněm. list*, str. 349.

Uhlíř z Lomnice vyslovil přesvědčení, že města se zbavují důvěry, když naléhají na zvláštní zastoupení, neboť konstituce všechen rozdíl mezi městy a venkovem zrušila, a nyní má být zase zaveden.

Před hlasováním o podaných návrzích vyslechnul sněm ještě hlasy si- ce souhlasící s rovným zastoupením, které však bylo podle nich prozatím nerealizovatelné: tak poslanec za město Uherský Brod Jan Nárožný konstatoval, že čisté zastoupení lidu je ve státech politicky vzdělaných na místě, ne ale tam, kde se teprve položily základy konstituce, nepochyboval, že se přiblíží čas, kdy se bude volit i do zemského sněmu podle zásady „čistého zastoupení“, tento čas zde ale podle jeho přesvědčení ještě nebyl. Kompromisní návrh podal poslanec Hennig, aby města měla ve sněmu třetinu a venkovské obce dvě třetiny zástupců a univerzita aby byla zastoupena třemi poslanci. Poslanec Langhammer¹³ se odvolával na příklad belgické a norské ústavy, v nichž byla rovněž stanovena zásada jedné třetiny zástupců měst, a majitel panství Plaveč svobodný pán Vojtěch Widmann upozornil, že v zemském zřízení pro Horní Rakousy se říká, že poslanci zemského sněmu budou voleni podle stejných zásad jako poslanci říšského sněmu.

Předsedající konstatoval, že bylo podáno pět návrhů: 1. Tomáš Čambala žádal, aby jeden poslanec byl volen vždy na 20 tis. obyvatel a po jednom zástupci vysílala moravská (?) a německá univerzita, 2. Vojtěch Widmann chtěl sněm o 90 poslancích volených podle stejných zásad, podle nichž budou voleni poslanci říšského sněmu, 3. apelační rada a poslanec za město Brno Antonín Hennig chtěl zastoupení z jedné třetiny měst a ze dvou třetin venkovských obcí a univerzita by měla vysílat tři poslance, 4. dr. Jan Dvořáček souhlasil s návrhem Widmannovým, zemský sněm se ale měl skládat ze 120 poslanců a konečně 5. poslanec za venkovské obce z Krásné Ferdinand Brosig navrhl, aby venkovské obce vysílaly do sněmu vždy jednoho poslance na 15 tis. obyvatel a města měla volit dohromady 30 poslanců.

Návrhy Čambaly, Widmana a dr. Dvořáčka zemský sněm zamítnul, Hennig vzal svůj návrh zpět, za svůj ho ale přijal poslanec Václav Adamec z Rousínova, zvolený za venkovské obce, i tento návrh však byl zamítnut.

Zemský sněm přijal návrh Brosigův, to znamená, že venkovské obce měly volit vždy jednoho poslance na každých 15 tis. obyvatel, města měla volit 30 poslanců a olomoucká univerzita měla vysílat tři poslance.

Na dotaz posl. Wilsdorfa, jakým způsobem budou voleni poslanci za města, odpověděl Brosig, že to stanoví volební řád.

Po tomto neúspěchu měst mohl měšťan a poslanec za město Brno Vincenc Menzel konstatovat, že situace se obrátila, takže když dříve bylo řečeno, zda tři tisíce měšťanů stojí za víc než 15 tis. obyvatel venkova, nyní je tomu naopak. Během projevu hraběte Egberta Belcrediho, který obhajoval Brosigův přijatý návrh, opustili zástupci měst z větší části a s „rozdrážděnou myslí“ sněmovní sál. Rychtář ve Vacenovicích a poslanec za venkovské obce Jan Němec požadoval jmenovité uvedení do protokolu

¹³ V seznamu J. Dvořáka není uveden.

poslanců, kteří během jednání odešli, předsedající však konstatoval, že 84 poslanců zůstalo, takže sněm byl schopný usnášení a mohl pokračovat v jednání, kdyby ale chtěli ještě někteří poslanci zmařit svým odchodem jednání, musil by je do protokolu uvést. Místopředseda sněmu Josef Cibulka (jako zástupce města Boskovic jednání neopustil) podal pak návrh na ukončení zasedání, protože rozjitření dosáhlo vysokého stupně, kdežto Egbert Belcredi nepřipouštěl existenci jakéhokoliv rozjitření, protože pozůstalý a k usnesení schopný počet poslanců se choval docela tiše a mírně.

V pokračujícím jednání advokát a poslanec za město Brno dr. Eugen Schlemlein hodlal zvrátit situaci a zmírnit spor mezi oběma skupinami doporučením, aby Brosigův návrh byl nejdříve předán komisi pro zemské zřízení, proti čemuž se postavil V. Widmann, na opětovný návrh Josefa Cibulky bylo však nakonec jednání přece jenom ukončeno¹⁴ a pokračovalo 18. září rekapitulací předsedajícího, že zemský sněm přijal Brosigův návrh.

Svůj diplomatický um prokazoval opět dr. Johann Koppel, který ve svém vystoupení mluvil o duchu smířlivosti a sjednocení, „který všechny mrzutosti, jako ty posledního sezení byly, navždycky odstranit má“, takže jeho projev se setkal s pochvalou. Jeho příspěvek znamenal obnovení debaty a Koppel zejména podal návrh, aby sněmovní usnesení ze 16. září, které narazilo na tak prudký odpor měst, bylo revokováno.

V pokračující debatě poslanec za venkovské obce František Šidlo z Uherského Hradiště byl pro 30 zástupců měst ve sněmu, chtěl mít ale zastoupeny i majitele velkostatků a duchovenstvo, Václav Adamec byl pro čisté zastoupení lidu a pro tutéž zásadu se vyslovili i poslanci za venkovské obce Josef Uhlíř z Lomnice i Josef Uhlíř, který zastupoval venkovské obce v jihlavském volebním okrese, a to se zdůvodněním, že konstituce odstranila všechn a každý rozdíl mezi občany.

Dr. Johann Koppel, jehož iniciativa zrušit sněmovní usnesení ze 16. září nenacházela podporu a výkonem tohoto usnesení by povstaly proti sobě dvě nepřátelské strany, prohlásil ve svém dalším vystoupení, že on sám proto ustupuje od zásady zastoupení zájmů („zastoupení prospěchů“) a navrhuje zásadu čistého zastoupení lidu, což sněm přijal s hlučnou pochvalou. Koppel proto navrhl toto znění § 13/11: „Tato komora se na ten způsob sestaví, že se na každých 10 tis. občanů veškerého obyvatelstva jeden zastupitel vyvolí. Mimo to má zemská univerzita oprávněna být tři poslance obeslat.“

Koppelův návrh podporovali Josef Cibulka (přes nebezpečí, které z jeho realizace vyplývalo pro německé obyvatele Moravy) a dr. Anton Wilsdorf, ačkoli oba zastupovali města, a žádali hlasování o návrhu. Srozumění s demokratickou zásadou vyslovil překvapivě i poslanec za město Olomouc dr. Franz Mandelblüh a rovněž vyjádřil souhlas s návrhem Koppelovým, což přijal sněm s pochvalou, vyslovil ale zároveň naději, že zástupci velkostatků, v nichž nalezla demokratická zásada vřelé obhájce, tuto

¹⁴ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 354—361.

zásadu co nejdříve pochopí a podají co nejdřív nový návrh, sice by ho musel podat on sám.

Předsedajícím byl rytíř Karel Wojkowský, který byl členem sněmu na základě toho, že zastával hodnost nejvyššího zemského písaře (Koppel mu v případech, kdy hodlal vystupovat v debatě, jako bylo zejména zemské zřízení, předsednictví přenechával) a nyní se vyjádřil k návrhu dr. Koppela prohlásit za neplatné sněmovní usnesení ze 16. září. Wojkowský konstatoval, že toto právo přísluší sněmu a on vyjde s potěšením takovému usnesení v ústrety. Otázal se sněmu, zda chce jednání z 16. září o §§ 11 a 12, nyní 13 a 14 prohlásit za neplatné.

Sněm poté žádal skoro jednohlasně, aby se přijalo usnesení o novém návrhu Koppelově na složení zemského sněmu, jak bylo formulováno nahoře, pouze se změnou spočívající v tom, aby univerzita byla zastoupena jenom jedním poslancem.

V debatě odporoval tomuto návrhu Christian d'Elvert, tehdy komisař krajského úřadu v Brně a poslanec za město Brno, nesouhlasící s dodatkem o univerzitě, protože při čistém zastoupení lidu nesmí být zvláště zastoupena žádná společnost. S d'Elvertem souhlasil i Vincenc Steinbrecher, kupec a rovněž poslanec za město Brno, i dr. Anton Wilsdorf, protože jakmile se jednou přijala zásada demokratická o čistém zastoupení lidu, má být provedena bez výjimky. Toto vystoupení se setkalo s pochvalou sněmu.

Předsedající dal hlasovat nejdřív o novém § 13/11 a v usnesení se praví, že sněm rozhodl jednohlasně a se zrušením svého usnesení ze dne 16. září o §§ 13/11 a 14/12, že na Moravě má být čisté zastoupení lidu a § 13/11 má v důsledku toho znít: „Tato komora se tím způsobem sestaví, že na každých 10 tis. obyvatel veškerého lidu jeden poslanec se zvolí“. Toto usnesení přijal zemský sněm s hlučnou pochvalou, o projevech nevole se nedovídáme.

Toto usnesení nepočítalo se zvláštním postavením univerzity, jakkoli je již předtím zdůvodňoval dr. Franz Mandelblüh a pochopitelně i dr. Koppel. Dr. Mandelblüh vystoupil i nyní a zdůraznil, že není nic neobvyklého, když univerzity mají zastoupení na sněmu, v Rakousku to mělo ale ještě i jiný význam, totiž uznání zásluh, které si univerzity získaly při vydobytí svobod lidu. K tomu byla univerzita „štěpnicí budoucnosti“, pěstovatelkou umění a věd a strážkyní svobody. Řečník požadoval, aby sněm na tyto důvody nezapomněl. Proti zvláštnímu zastoupení univerzity se zdůvodněním, že i v lidu se nachází dost schopných hlav, však mluvil provázen pochvalou poslanec za město Znojmo Anton Buchberger, pro zvláštní zastoupení univerzity, ale jenom dvěma poslanci, se vyslovil poslanec za město Brno Vincenc Menzel a pro toto zastoupení byl Václav Adamec, a to rovněž dvěma poslanci, ale jenom jako na věčnou památku těch zásluh, které si získaly univerzity v boji o svobodu.

Dr. Johann Koppel, jemuž se podařilo prosadit zásadu čistého zastoupení lidu, mohl nikoli bez hořkosti připomenout, že při druhém a třetím čtení návrhu zemského zřízení se univerzitě zastoupení přiklo, a litoval, že v důsledku jím navrženého čistého zastoupení lidu se více městských poslanců prohlásilo proti univerzitě, to chápal, ale méně již to, že i ze

strany venkova nenalézalo zastoupení univerzity žádné podpory. Poslanec za venkovské obce Josef Cášek z Plumlova podal potom návrh, s nímž Koppel souhlasil, aby univerzita měla zastoupení na sněmu dvěma poslanci. Na věci již nic nezměnilo ani vystoupení poslance Dvořáčka proti zvláštnímu zastoupení univerzity, a to se zdůvodněním, že od jednou přijaté zásady čistého zastoupení lidu se nemá ustupovat.

Zemský sněm přijal nakonec § 14/12 v tomto znění: „Mimo to má zemská univerzita oprávněna býti dva poslance poslati“.¹⁵

O volebním právu stanovil § 16, že voličem je každý rakouský státní občan, který má na Moravě řádné bydliště, je stár aspoň 24 roků, je svéprávný a bezúhonný, tj. nebyl odsouzen pro zločin nebo některý jiný nečestný skutek, a který drží buď pozemek, dům nebo dani podrobenou živnost nebo osvědčil své vzdělání dosažením veřejného úřadu, akademické hodnosti nebo složením státní zkoušky. Volitelný byl na základě § 17 každý rakouský státní občan mající na Moravě řádné bydliště nebo zde měl statek podle § 16, byl stár nejméně 24 roků a byl bezúhonný a svéprávný.¹⁶

Složení zemského sněmu se tak stalo — jak jsme viděli — nejspornější otázkou moravského zemského zřízení, které roku 1848 projednal moravský zemský sněm. Shrňeme-li jeho jednání, dojdeme k tomuto závěru.

Návrh komise pro vypracování zemského zřízení předložený sněmovnímu plénu předpokládal, že zemský sněm bude složen ze zástupců venkovských obcí, měst a olomoucké univerzity. Neměla zde být kurie velkostatku, přitom zejména zásluhou zástupců aristokracie¹⁷ získala na sněmu značnou podporu zásada tzv. čistého zastoupení lidu proti zásadě zastoupení zájmů. Znamenalo to, že jeden poslanec by měl být vysílán vždy na deset tisíc obyvatel, a to bez rozdílu, zda jde o města nebo o venkovské obce. Ve druhém čtení osnovy zemského zřízení byla však přijata nakonec preference měst proti venkovským obcím.

Ve třetím čtení osnovy se však situace proti městům poukazováním na to, že by nadále neměly existovat žádné výsady a žádná privilegia, natolik vyhrotila, že větší část městských poslanců sněmovní jednání dočasně opustila. Sněmovní usnesení bylo revokováno a do zemského zřízení byla vtělena zásada volby jednoho poslance vždy na deset tisíc obyvatel, tj. zásada rovného volebního práva. Teprve po určitém váhání byla tato zásada porušena tím, že olomoucké univerzitě bylo přiznáno právo vysílat do zemského sněmu dva poslance.

Projednávání celého návrhu zemského zřízení bylo proniknuto duchem svobody a demokracie a odmítáním jakýchkoliv privilegií. V návrhu moravského zemského zřízení z roku 1848, který ovšem nebyl realizován, se neuplatnila zásada zastoupení zájmů, jež byla zakotvena v moravském zemském zřízení z roku 1861, podle něhož moravský zemský sněm sestá-

¹⁵ Srov. *Mor. sněm. list*, str. 354—366.

¹⁶ Srov. *Dvořák, J.: c. d.*, str. 254.

¹⁷ Byl to hrabě Egbert Belcredi, kníže Hugo Salm, rytíř Petr Chlumecký a hrabě Vladimír Mitrovský, podporovaní i majitelem velkostatku Maříž dr. Janem Dvořákem.

val z virilistů (tj. z olomouckého arcibiskupa a brněnského biskupa, když olomoucká univerzita byla zrušena) a z kurií velkostatku, měst a obchodních a živnostenských komor a venkovských obcí a tento kuriový systém nebyl zrušen ani tzv. moravským paktem z roku 1905, kdy pouze k dosavadním kuriím přibyla kurie všeobecná.

VORLAGE DER MÄHRISCHEN LANDESVERFASSUNG AUS DEM JAHRE 1848 ÜBER ZUSAMMENSTELLUNG DES LANDTAGES

Einer der strittigsten Fragen der mährischen Landesverfassung aus dem Jahre 1848 (die aber nicht in Kraft getreten ist) war die Frage der Zusammensetzung des nächsten Landtages. Der Vorschlag der Landtagskommission setzte voraus, daß der Landtag aus den Vertretern der Landgemeinden, der Städte und der Universität von Olomouc (Olmütz) zusammengestellt wird, aber mit besonderer Vertretung der Großgrundbesitzer wurde nicht gerechnet. In dem Landtag gewann aber besondere Unterstützung das Grundprinzip der reinen Volksvertretung gegen das Grundprinzip der Interessenvertretung. Trotzdem hat der Landtag in der zweiten Lesung der Vorlage die Präferenz der Städte gegenüber den Landgemeinden angenommen.

In der dritten Lesung der Vorlage hat sich aber die Stimmung gegenüber den Städten so scharf zugespitzt, daß der größere Teil der Stadtabgeordneten die Verhandlungen sogar vorübergehend verlassen haben. Der Landtagsbeschluß wurde revociert und in die Landesverfassung wurde das Prinzip der Wahl eines Abgeordneten an die zehn Tausend Einwohner, das heißt das Prinzip des gleichen Wahlrechtes, eingegliedert. Einzige Ausnahme aus diesem Prinzip bildet die Olmützer Universität.

Im Gegensatz zu der Landesverfassung des Jahres 1848 nahm die Landesverfassung aus dem Jahre 1861 das Prinzip der sog. Interessenvertretung an, das heißt, daß der Landtag einerseits aus Virilisten, andererseits aus den Kurien der Großgrundbesitzer, der Städte und der Handels- und Gewerbekammern und letztlich der Landgemeinden zusammengestellt wurde. Dieses Kurialsystem hat auch der sog. Mährische Ausgleich aus dem Jahr 1905, wann zu den bisherigen Kurien die allgemeine Kurie hinzugekommen ist, nicht abgeschafft.

Übersetzt von Jiřina Stouračová